

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі! Францішак БАГУШЭВІЧ

Наша слова

№40 (50) • 20—26 лістапада 1991 г. • Штотыднёвік Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. Кошт 10 кап. (па падпісцы — 5 кап.)

Поступ тыдня

З УДЗЕЛАМ С. ШУШКЕВІЧА ДАСЯГНУТА ПАГАДНЕННЕ СЯМІ БЫЛЫХ РЭСПУБЛІК АБ СТВАРЭННІ САЮЗА СУВЕРЭННЫХ ДЗЯРЖАЎ. Дамоўлена, што гэта будзе канфедэратыўная дзяржава з агульнасаюзнымі органамі — парламентам, прэзідэнтам, узброенымі сіламі. Аднак радавому грамадзяніну пакуль што цяжка зразумець, чым новае ўтварэнне адрозніваецца ад былога Саюза...

ПАДПІСАНА палітычнае пагадненне паміж Беларуссю і Азербайджанам тэрмінам на 10 гадоў і пагадненне аб прынцыпах эканамічнага супрацоўніцтва дзвюх рэспублік.

БЕЛАРУСКІ ЎРАД ПАСТАНАВІЎ УВЕСЦІ З НОВАГА ГОДА КУПОНЫ З КАРТАЧКАЙ СПАЖЫЎЦА. ДРУГОЙ ПАСТАНОВАЙ АДВОДЗЯЦЦА ЎСІМ, ХТО ПАЖАДАЕ, ЗЯМЕЛЬНЫЯ ЎЧАСТКІ: фермерам — да 50 га, для асабістай прысядзібнай гаспадаркі — да 1 га, на будаўніцтва і абслугоўванне жылога дома — 0,25 га, індывідуальным садаводам — 0,1 га. 1300 га адводзіцца толькі для мінчан на будаўніцтва жылых дамоў. Гэта ўжо не першая важная пастанова па зямлі. Аднак у жыцці пакуль не відаць ніякіх зрухаў.

СТВАРАЮЦЦА СВАБОДНЫЯ ПРАФСАЮЗЫ БЕЛАРУСІ. Пры выпрацоўцы іх статута выкарыстаны вопыт сусветнага прафсаюзнага руху, у прыватнасці, выкарыстаны вопыт сусветнага прафсаюзнага руху, у прыватнасці, польскай «Салідарнасці». Новая арганізацыя не будзе ісці на канфрантацыю са старымі прафсаюзамі.

УСЁ БЫЛО падобна на сон. ГРУПА ТЭРАРЫСТАЎ ЗАХАПІЛА ІГНАЛІНСКУЮ АЭС І ПРАД'ЯВІЛА ЎЛЬТЫМАТУМ УРАДАМ ЛІТВЫ І РАСІІ. КАЛІ ПАТРАБАВАННІ НЕ ВЫКОНВАЮЦЦА — УЧЫНЯЕЦЦА ДРУГІ ЧАРНОБЫЛЬ. Гэта не гульня словамі: 8 лістапада — якраз тады разыгрывалася драма — вецер дзьмуў на Беларусь. ЯК БАЧНА, МЫ ЎСЕ ЗАСТАЕМСЯ ЗАЛОЖНІКАМІ Ў ТЭРАРЫСТАЎ І ПРАЙДЗІСВЕТАЎ.

Бачылі?

Тэлевізійнае адраджэнне слова

Няма сумненняў, што тэлебачанне валодае «сакрэтам» прыцягнення гледачоў. Пагадзіцеся, што і самі вы неаднойчы скараліся перад усемагутнасцю «блакітнага агеньчыка», адкладвалі ўбок цікавую кніжку.

Шкада аднак, што сярод цікавых, захапляючых перадач мала на нацыянальную тэматыку, такіх, якія б служылі справе беларусізацыі, абуджалі народную самасвядомасць. Таму давodзіцца вітаць адраджэнне перадачы «Роднае слова», якая амаль год не выходзіла на тэлеэкраны.

У першым аднаўленым выпуску перадачы журналісты, героі тэлесюжэтаў павялі зацікаўленую гаворку пра тое, як выконваецца Закон аб мовах. Інтэрв'ю з гэтай нагоды далі начальнік Упраўлення ВНУ і педагагічнай адукацыі Міністэрства народнай адукацыі М. Плескацэвіч, старшыня Дзяржтэлерадыё Рэспублікі Беларусь А. Сталяроў, народны дэпутат Я. Цумараў, загадчыца менскага дзіцячага садка «Заранка» Г. Прыма.

Захавана і традыцыйная рубрыка «Культура мовы». На гэты раз сюжэт быў прысвечаны прыназоўнікам «па» і «за», ужыванне якіх апошнім часам у беларускай мове парушана, хоць і існуюць цвёрдыя і добра распрацаваныя з гэтай нагоды правілы.

Вядзе перадачу загадчык рэдакцыі мовы і літаратуры выдавецтва «Народная асвета» Мікола Станкевіч, а рыхтуе яе Уладзімір Содаль.

А. К.

Да 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча

Уладзімір КАРАТКЕВІЧ

БАГДАНОВІЧУ

Сцюжны час, бязмежна-суровы.
Спіць народ, нібы зерне ў раллі.

. . . .

Ты прыйшоў
І гарачым словам
Рунь узняў на роднай зямлі.
Ты сказаў нам:
«Унукі Скарыны,
Дзе ваш гонар, моц і краса?
Ёсць і ў вас, як у іншых, святыня.
Не давайце святыні псам!
Не давайце з яе глуміцца,
Бо праспіць яна ясну зару,
Бо святы ізумруд заімгліцца
У пярсцёнку тваім, Беларусь».
Ты ўстаў на лютую сечу,
Бітву вечную сонца і хмар,
Узваліўшы на юныя плечы
Святагораў народны цяжар.
І не вынеслі жылы напругі:
Знік ты, лебедзь, у хвалях сівых,
Сплыў крывёю, загінуў «за другі»,
За мяне, за вас і за ўсіх.
І застаўся ты ў нашых душах,
Хоць навекі знік у палях,
Вечна светлы і вечна дужы,
Вечна юны, як наша зямля.
Мы табой ганарымся — і плачам.
Мы нясём цябе ў сэрцы праз дым.

. . . .

Нізка голаў схіляю, юнача,
Перад вечным глаголам тваім.

Тры гады назад прыехала ўзбекская сям'я Назіравых з Ферганскай вобласці на Беларусь — у вёску Бывалкі, што на Лоеўшчыне. Дзевяць дзяцей у Любові Юр'еўны і Мірзаліма-агі. Старэйшыя ўжо свае сем'і маюць. А малодшыя — Насіба, Алеся і Эркін — яшчэ ходзяць у школу. Эркін (на здымку) — чацвёртакласнік, ён дапамагае бацькам па гаспадарцы. Не забываючыся на роднае ўзбекскае слова, Эркін Назіраў старанна авалодвае беларускай мовай. Любімы пісьменнік ўзбекскага хлопчыка — Уладзімір Караткевіч.

Фота М. ХАМЦА.

Але!

Хто пачуе «Гоман»?

У сакавіку 1990 г. у Бабруйску створаны беларускі гісторыка-культурны клуб «Гоман» — сябрына Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны. Ёсць у «Гомана» свой Статут, сцяг і эмблема. Нельга без хвалявання чытаць заклік са Статута: «...спыніць ганебны працэс нацыянальнай асіміляцыі!..» Пад назвай «Гоман» выходзіць і газета клуба, ужо пабачылі свет чатыры нумары, кожны з якіх колькасцю 999 паасобнікаў.

Калі надараюцца святы, сябры клуба імкнуцца адзначаць іх разам. Жыхары Бабруйска і зараз памятаюць святкаванне Калядаў. У сябрыне ўсяго 15 чалавек. Няўжо болей няма на радзіме Барыса Мікуліча і Платона Галавача свядомых беларусаў? На гэта пытанне адказвае скарбнік клуба Міхась Кавалеўскі:

— Канешне ж, свядомых людзей у Бабруйску куды болей, але ёсць у нас адна бяда. Ніяк не можам знайсці памяшканне для свайго «Гомана». Звярталіся ў гарвыканкам і самі, і праз Рэспубліканскую Раду ТБМ. Ды толькі справа з месца не зварухнулася.

Да слоў М. Кавалеўскага патрэбна дадаць, што ў Бабруйску працуюць клубы іншых нацыянальнасцей, якім ёсць дзе размясціцца. А дзе ж дзецца беларусам?

А. К.

Але!

А мова наша — для экзотыкі?

Вось, здавалася б, рэклама — найцудоўнейшая магчымасць увогуле далучыцца да беларускага слова, паціху, паступова ўслухоўвацца ў яго сутнасць. тым больш, што да неабходнасці працаваць у галіне рэкламы падыйшлі б літаральна ўсе, калі не большасць газет. Хіба што «Наша слова» і «ЛіМ» маюць такую «раскошу» не зарабляць грошы на рэкламе... Але ж у шматлікіх газетах рэкламу і беларускае слова спалучаюць толькі ці не ў назве.

Як прыклад — новая рэкламна-інфармацыйная газета «Кірмаш». Заснавальнік — газетна-выдавецкая фірма «Белая Русь». Шыкоўная газетная «фірма-шыльда» адкрывае першы нумар. І ў малюнках — беларускі арнамент. На другой старонцы — інтэрв'ю Таццяны Падаляк з начальнікам Упраўлення ВНУ і педагагічнай адукацыі Міністэрства народнай адукацыі Беларусі Міколам Плескацэвічам «Віват, акадэмія!» Што ні кажы, цікавая гутарка! Ды і ёмісты кавалачак яе прысвечаны працэсу беларусізацыі ў беларускіх ВНУ. Праўда, на завяршэнне публікацыі — рускамоўная табліца пра конкурс у ВНУ Беларусі ў гэтым годзе. Вось і ўся беларуская вопратка «Кірмашу»!

У якасці аргументаў выдаўцы рэкламнай газеты могуць адрасаваць нас да попыту: маўляў, чытач у нас рускамоўны — і ўсё тут. Дык калі ж «кірмашоўцы» ва ўсім служкі «чытачовы» (а не сумленныя, з пачуццём уласнай годнасці слугі), то навошта і сама назва (няхай тады ўжо — «Ярмарка») і інтэрв'ю «Віват, акадэмія!» з клопатам пра беларусізацыю ВНУ?! Атрымліваецца, што на якой мове хто што прынёс — на такой і друкуем?

Праўда, дзеля таго, каб паказаць, што і мы (хто мы — беларусы?) не лыкам шыты, рэкламна-інфармацыйная газета пачынае друкаваць «Размоўнік «Кірмашу». Зразумелая справа — ведання англійскай мовы нам, беларусам, якраз і не хапае. А мо і тут якая-небудзь сучасна-камерцыйная загадка прыхавана? Чаму б, да прыкладу, з англійскамоўнай базай не пачаць родную мову вывучаць? Вось табе і экзотыка. А яшчэ мо ў Вялікабрытаніі ці ў ЗША пачнуць падручнікі для нас на беларускай мове выдаваць...

Ганна ЦІТАЎКА.

З рэдакцыйнай пошты

Нам не патрэбны інтэрфранты

22 кастрычніка ў адной з перадач беларускага радыё ішла размова аб пікетаванні Вярхоўнай Рады Беларусі. Адзін з пікетчыкаў — былы супрацоўнік Віленскай газеты «Литва Советская». Ён абураўся тым, што ім, былым супрацоўнікам гэтай газеты, амаль немагчыма ў Летуве ўладкавацца на працу. І ён прыехаў пікетаваць у Менск, патрабаваць «паратунку» ў Вярхоўнай Радзе Беларусі. Яшчэ цікава, што ён — расіянін і нават гэта падкрэслівае.

Тады ўзнікае пытанне: чаму ж ён не паехаў пікетаваць «Белы дом» у Маскве і там патрабаваць абароны сваіх правоў у Летуве? Дзіўна. А мо і не. Маскоўскія дэмакраты хутка б паставілі яго на месца.

А разгадка, здаецца мне, простая. Рух інтэрфронту ў Летуве захлынуўся, балтыйскі «Карабах» не атрымаўся. Наватбольшасць так званых «расійскамоўных» прагаласавала за незалежнасць. І яны, «былыя», асталіся, як кажуць, каля разбітага карыта. Вось яны, «пакрыўджаныя і зняважаныя», відаць, збіраюцца перакачаваць у Беларусь і ў хаўрусе з нашай парламенцкай «чырвонай» большасцю адстойваць «заваёвы Кастрычніка» і будаваць «светлую будучыню». А дзеля гэтага патрабуецца новы інтэрфронт, на гэты раз у Беларусі.

Дай Бог, каб я памыліўся! А калі не?.. Пакуль не позна, трэба іх спыніць. Нашаму адносна спакойнаму грамадству, нашым разважлівым людзям не патрэбны ні інтэрфранты, ні карабахі.

Жыве Беларусь!

Л. ЖАЛЕЗНЯКОЎ.
г. Гомель.

Мова — родам з дзяцінства

Упершыню дзіцячы садок № 6 у гарадскім пасёлку Карма гасцінна расчыніў дзверы ў 1985 годзе. І ўжо праз год здолеў заявіць аб сабе: стаў пераможцам у раённым аглядзе-конкурсе па падрыхтоўцы дашкольных устаноў да новага навучальнага года.

З таго часу калектыў садка штогод перамагае ў гэтым традыцыйным конкурсе. Многае ў ім, пачынаючы з вестыбюляў, прыхожых, калідораў, сведчыць аб захаванні і адраджэнні яго супрацоўнікамі нацыянальнай спадчыны, пашыранні ўжытку роднай мовы ў побыце маленькіх грамадзян пасёлка.

Разам з загадчыцай садка Валянцінай Аляксандраўнай Посахавай заходзім у адзін з пакояў, на дзвярах якога напісана «Мой родны кут».

Гэта пакой-музей, які працуе ўжо больш за год. Экспанаты сабралі самі працаўнікі калектыву,— у прыватнасці, Надзея Краўчанка, Кацярына Шабулдаева і іншыя. Такім вось чынам з'явіліся тут і дэманструюцца прылады дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва — кросны, сукалы, бёрды, рэчы сялянскага побыту — ступа, начоўкі, вырабленыя з дрэва, самаробная калыска.

— Мяркуем увесь пакой аздобіць пад дрэва,— перахоплівае мой позірк В. Посахава,— каб сапраўды інтэр'ер «Роднага кутка» нагадваў беларускую сялянскую хатку.

Зрэшты, здзіўляцца ўсяму гэтаму не варта, бо менавіта садок № 6 першы з дашкольных устаноў раёна перайшоў у сваёй выхаваўчай рабоце на беларускую мову. З часу, як быў прыняты Закон аб мовах, у садку ва ўсіх групах у пятніцу адзначаецца «Дзень беларускай культуры і мовы».

Р. ГАНЖУРАЎ,
намеснік старшыні раённай рады ТБМ імя Ф. Скарыны.
п. Карма.

ЗАГАДКА ПАЎЛЮКА БАГРЫМА

МЫ НЕ ВЕДАЕМ, як выглядаў сын Іосіфа Багрыма — Паўлюк. Няма ні яго фотаздымкаў, ні маляваных партрэтаў.

Дзе знаходзілася хата, у якой нарадзіўся Паўлюк, і дзе стаяла яго кузня,— таксама невядома. Не адшуканы тры сшыткі вершаў Паўлюка Багрыма, якія былі канфіскаваны ў яго пры арышце ў 1828 годзе.

Магчыма, мы і сёння нічога не ведалі б пра Паўлюка Багрыма, каб не трывалая памяць навагрудскага адваката Яцкоўскага, які ў 1854 годзе ў Лондане выдаў кнігу ўспамінаў. Сярод успамінаў ён даў звесткі пра крошынскі бунт мужыкоў вясной 1828 года і пра сялянскага юнака Багрыма, і ў гэтай жа кнізе, якая мела назву «Аповесць майго часу, або Літоўскія прыгоды» быў надрукаваны і верш «Зайграй, зайграй, хлопча малы...»

З пратакола дазнання чытаем, што Паўлюк Багрым «вучыў розныя вершы, якія перапісваў сам у арганіста пры плябаніі Георгія Арлоўскага». З гэтага ж дакумента можна даведацца, што ім вельмі цікавіўся сам губернатар: «...У бытнасць п. Гродзенскага цывільнага губернатара з чыноўнікам сваім п. Нечвалодавым у апошніх чыслах мая месяца гэтага года ў кс. Магнушэўскага, ён, Магнушэўскі, у сваёй прысутнасці і бытнасці пана Нечвалодава загадаў мне названыя вершы расказаць на памяць, што я і выканаў, а потым па просьбе п. Нечвалодава і па загаду кс. Магнушэўскага перапісаў гэтыя і яшчэ прачытаўшы перад п. Нечвалодавым аддаў яму асабіста...»

І гэтыя перапісаныя вершы зніклі ў бездані часу.

...Перад паездкай на станцыю «Перамога» (чыгункі Баранавічы — Менск), дзе пахаваны паэт, я знайшоў апісанне яго магілы ў цэнтральнай бібліятэцы Баранавіч, з якога выходзіла, што агароджу для сваёй магілы паэт зрабіў задоўга да смерці: з чатырох бакоў яе былі сонцы з адбіткамі апошніх праменняў. І быў надпіс: «Павел Восіпавіч Багрым. 1811—1891». Калі я знайшоў магілу паэта, то здзівіўся: перада мной быў новы каваны помнік, год нараджэння — 1812. Магіла не агароджана, багрымаўскія сонцы зніклі.

Але гады нараджэння (1811 і 1812) — спрэчныя. Паглядзім, што на гэты конт кажа пратакол дазнання: «1828 года, ліпеня, 3 дня, я, ніжэй падпісаны Павел Багрым, запісаны ў казках вольных людзей пры бацьку маім Іосіфе Багрыме ў маёнтку памешчыка Станіслава Юрагі, названым Крошын, ...паказаў: ад роду мне 15 год...» Калі адлічыць ад 1828 года 15 год, то атрымаецца 1813. Значыць, і новы помнік уводзіць людзей у зман. Але і ў 1813 годзе ёсць сумненні, бо па сямейных паданнях год нараджэння паэта — 1805.

Сямідзесяцігадовая Леанарда Вікенцьеўна Зімніцкая — крошынская жыхарка — мне казала (па ўспамінах свайго бацькі), што паны люта ненавідзелі Паўлюка Багрыма, і калі яго хавалі, то загадалі ў магілу на яго труну накідаць камення, каб яму і на тым свеце цяжка жылося. Пад даглядам памешчыкаў так было і зроблена. І калі рэстаўрыравалі магілу паэта, там знайшлі шмат камянёў.

Перад могілкамі стаіць касцёл, дзе знаходзіцца дзівосная кавальская працы жырандоль, зробленая Паўлюком Багрымам. Былі яшчэ ў Крошыне з вялікім густам і майстэрствам выкананыя Багрымам праслы агароджы на магіле ксяндза Магнушэўскага, які вельмі добра адносіўся да юнака, вучыў яго грамаце. Памяць пра свайго настаўніка-ксяндза Паўлюк Багрым пранёс праз усю сваю доўгую службу ў царскім войску, куды яго аддалі па загаду ваеннаследчай камісіі пасля бунту сялян у Крошыне вясной 1828 года. З салдат Паўлюк Багрым вярнуўся ў родны Крошын, жыў адзінока і на жыццё зарабляў працай у кузні.

Другі раз звесткі пра паэта і яго верш былі надрукаваны ў Познані ў 1858 годзе. Не абмінулі ўвагай першага мужыцкага паэта «Наша ніва» і альманах «Маладая Беларусь» (1911, 1913).

А я ўпершыню пазнаёміўся з вершам Паўлюка Багрыма ў дзіцячым доме № 2 у Парэччы, што пад Гроднам. Асабліва запомніліся радкі:

Будзь здарова, маці міла!
Каб ты мяне не радзіла,
Каб ты мяне не карміла,
Шчаслівая ты бы была!
...Я ад'язджаў з Крошына,
а над полем спяваў жаўрук.

У душы зноў загучаў багрымаўскі верш:

Каб я каршуном радзіўся,
Я бы без паноў абыўся:
У паншчыну б не пагналі,
У рэкруты б не забралі
І ў маскалі не аддалі...
Ой, кажане, кажане!
Чаму ж не сеў ты на мяне?
Каб я больш не падрос
Ды ад бацькавых калёс.

Міхаіл МАЛІНОЎСКІ,
правадзейны член Геаграфічнага таварыства пры Акадэміі навук СССР.

Перадрук

«Бярыце прыклад са старшыні гарсавета, які засеў за слоўнікі і за некалькі месяцаў дасканала авалодаў беларускай мовай»

Лідская раённая газета «Уперад» змясціла інтэрв'ю са старшынёй гарадскога ТБМ імя Ф. Скарыны М. Мельнікам пад рубрыкай «Нацыя і культура». Перадрукоўваем яго з невялікімі скарачэннямі.

— Міхась Іванавіч, добра было б, каб напачатку вы ў цэлым ахарактарызавалі арганізацыю.

— Гарадскім таварыствам беларускай мовы імя Ф. Скарыны кіруе рада ў складзе 17 чалавек. Пры радзе створаны 4 камісіі. Арганізацыйна-прапагандысцкую камісію ўзначальвае загадчык аддзела культуры гарвыканкама М. Ерш. Задачы камісіі — арганізацыя першасных суполак у навучальных установах, на прадпрыемствах, у арганізацыях. Кіраўнік моўна-адукацыйнай камісіі — інспектар гарана Т. Крыпец. Менавіта да Тамары Іванаўны трэба звяртацца, калі недзе на прадпрыемствах, у арганізацыях узніклі цяжкасці з заснаваннем курсаў па вывучэнні беларускай мовы. Тут і кадры для курсаў падбяруць, і прапануюць праграмы для работы. Такіх праграм 4 для розных катэгорый людзей у залежнасці ад ступені валодання беларускай мовай. Праграмы складзены пры дапамозе двух універсітэтаў — Гродзенскага і БДУ.

Узнаўленнем гістарычнай памяці, зборам фальклорнага матэрыялу Лідчыны, прапагандай гістарычнага мінулага займаецца краязнаўчая камісія пад кіраўніцтвам настаўніцы гісторыі сярэдняй школы № 6 М. Саўкевіч. Узвядзенне ў Лідзе помніка Ф. Скарыне таксама ў кампетэнцыі гэтай камісіі.

І, нарэшце, камісія па афармленні навакольнага асяроддзя (старшыня — член Саюза мастакоў СССР А. Судар) дапамагае ў знешнім афармленні горада ў нацыянальным стылі. Сюды ўваходзяць афармленне рэкламы, аб'явы на чыгунцы, у гарадскім транспарце і на аўтавакзале. Дарэчы, дырэктар аўтобуснага парка пакуль што адмаўляецца ўводзіць у салонах гарадскіх аўтобусаў беларускую мову.

Што магу сказаць у цэлым па дзейнасці камісій і рады? Камісіі павінны збірацца самастойна, аднак у апошні час яны пасіўнічаюць. А рада (у якую ўваходзяць і старшыні камісій) збіраецца рэгулярна, не радзей аднаго разу ў месяц.

Чаму запасіўнічалі камісіі? Відаць, гэта звязана з агульным прыніжаным настроем у горадзе, рэспубліцы, з эканамічнымі праблемамі.

— Якія пытанні вы абмяркоўвалі на пасяджэннях рады?

— Таварыства — юрыдычная асоба. У час выбарчай кампаніі мы вылучалі сваіх кандыдатаў у дэпутаты па аднаму ў мясцовы, абласны і Вярхоўны Саветы. Адзін з іх прайшоў.

Мы сочым за ходам рэалізацыі мерапрыемстваў па выкананні Закона аб мовах у Беларусі (праверкі на транспарце, прадпрыемствах, у навучальных установах). Робім аналіз праверак. Але ўся справа ў тым, што выявіўшы выпадкі ігнаравання Закона аб мовах, мы не можам нікога пакараць. Можам толькі параіць, натхніць. Сябры гарадской рады сумесна з гарана правялі вялікую работу па арганізацыі і правядзенні свята беларускай народнай гульні і беларускай цацкі «Каляровае неба дзяцінства».

Мы арганізавалі вечар, прысвечаны юбілею Ф. Скарыны, а таксама (сумесна з аддзелам культуры гарвыканкама) свята беларускай культуры, прысвечанае 100-годдзю з дня нараджэння М. Багдановіча. Таварыства прыняло ўдзел у правядзенні першага гарадскога агляду-конкурсу беларускай песні і музыкі, на якім выступалі мясцовыя барды, спевакі.

На рахунку нашай арганізацыі вялікая лекцыйная работа перад бацькамі. Гэтая прапагандысцкая работа дала вынік: 11 школ горада з 16-ці сталі беларускамоўнымі. Аднак калі гаварыць аб прапагандзе беларускай мовы, я не магу не адзначыць і вялікую работу газеты «Уперад», мясцовага радыё.

— Скажыце, а былі выпадкі супраціўлення беларусізацыі школ?

— Не выканаў пастанову па пераводу ўсіх першых класаў на беларускамоўнае навучанне дырэктар школы № 3 В. Катлоў. Што тычыцца бацькоў, я размаўляў з загадчыкам гарана А. Мазоўкам, і ён сказаў, што да яго на прыём прыйшоў толькі адзін незадаволены. Аднак пасля гутаркі ён згадзіўся, што дзіця яго ні ў чым не прайграе, калі будзе навучацца на беларускай мове.

І ў сувязі з гэтым вось што непакоіць. Грамадская арганізацыя не можа прымусіць бацьку аддаць дзіця ў тую ці іншую школу — на тое добрая воля бацькоў. Але чаму Савет не можа заклікаць да адказнасці кіраўніка дзяржаўнай установы?

— Вы ўспомнілі настаўнікаў, бацькоў. А як самі дзеці ўспрымаюць працэс беларусізацыі? Дома і на вуліцы яны ў асноўным чуюць рускую ці мяшаную мову.

— Адна мая знаёмая настаўніца сцвярджае: калі з першага класа з шасцігодкамі пачаць займацца хоць на кітайскай, яны ўспрымуць гэта нармальна. Вядома, старшакласнікам перабудоўвацца было б цяжэй. Памятаю, прыйшлі неяк мы праверяць адзін садок, а жанчына з камісіі сказала: «Здравствуйте!» Дык яе тут жа паправілі: «Цёця, трэба казаць «добры дзень!»

Так што нам яшчэ патрэбна павучыцца ў дзяцей. Дарэчы, сёлета выйшаў загад міністэрства аб атэстацыі педагагічных кадраў рэспублікі на веданне беларускай мовы. З гэтым загадам азнаёмлены дырэктары школ, загадчыкі дзіцячых садоў. Каму трэба, могуць стварыць курсы. Атэстацыя будзе праходзіць у першай палове наступнага года. Хто атэстацыю не пройдзе, таму будзе дадзены яшчэ адзін тэрмін. Але калі і за гэты тэрмін педагог не зможа асвоіць мову, будзе ставіцца пытанне аб адпаведнасці займаемай пасадзе.

— Дзе яшчэ чакаецца аналагічная атэстацыя?

— Праз паўтара года — у дзяржустановах. Калі беларускую мову не асвояць загадчыкі аддзелаў гарсавета, выканкама, ім давядзецца звальняцца. А для тых, каго вельмі абурае такая пастанова пытання, хачу прывесці павучальны прыклад.

Памятаю, прыйшоў я на прыём да старшыні гарсавета Мальца і кажу: трэба вам як кіраўніку такога рангу на справе паказаць прыклад сваім падначаленым і ўсім людзям ва ўжыванні беларускай мовы. І ведаеце, ён успрыняў гэта з разуменнем. Уладзімір Міхайлавіч сам ужо думаў над гэтым і зараз, карыстаючыся выпадкам, парадзіў у мяне дапамогі. Я прынёс яму шасцітомны «Тлумачальны слоўнік» і двухтомны «Русско-белорусский словарь». А праз колькі месяцаў старшыня гарсавета вырашыў весці сесію на беларускай мове. Відаць было, нялёгка яму гэта давалася, часта памыляўся. Але першы крок быў зроблены. Я быў прыемна здзіўлены тым, як Малец вёў апошнюю сесію: без папер і на чыстай беларускай мове.

Гэта яшчэ раз сведчыць аб тым, што нічога немагчымага няма, а Малец у гэтым сэнсе — прыклад сучаснага кіраўніка.

— Ведаю, ёсць праблемы з арганізацыяй першасных суполак...

— Суполкі створаны ва ўсіх школах, найлепш працуюць у сярэдніх школах №№ 13, 15, 14, 12, 9 і некаторых іншых. Ёсць суполкі амаль ва ўсіх дзіцячых садках, у педвучылішчы і музвучылішчы, СПТВ-136, ва ўстановах культуры. На жаль, застаюцца ў баку індустрыяльны тэхнікум і СПТВ-235. На прадпрыемствах, акрамя завода «Оптык», суполкі не дзейнічаюць. У курсе спраў усе дырэктары прадпрыемстваў.

Мы абмяркоўвалі гэту сітуацыю, за кожным прадпрыемствам замацавалі сяброў рады. Але тут, відаць, мы і самі праяўляем мала настойлівасці.

А прыклад вельмі пераканаўчы ёсць! Пасля выхаду Закона аб мовах напісаў дырэктар «Оптыка» Белавус загад і забыўся пра яго. Зразумела, у яго шмат эканамічных праблем, а мову ён лічыў праблемай дзесятай важнасці. Але я яго пераканаў, што гэта не так. І што ж, пры аддзеле тэхнічнай адукацыі завода арганізаваны і дзейнічаюць курсы. Вядзе іх інжынер А. Крумкачоў.

— Які ўплыў аказвае таварыства на зрокавае афармленне горада?

— Зрокавае афармленне горада ў многім залежыць ад людзей, якія працуюць у мастацкіх майстэрнях. Тут таксама створана суполка ТБМ, узначальвае яе мастак Я. Красачка. Праблем няма, калі заяўкі падаюцца на беларускай мове. Праблемы з'яўляюцца па віне жыллёва-камунальнай гаспадаркі.

Некалі з былым дырэктарам Малахоўскім мы знайшлі агульную мову, шыльды з назвамі вуліц хутка змянілі на беларускія. А з новым кіраўніцтвам справы ў нас пакуль ідуць туга. Але спадзяёмся на лепшае.

— У заканчэнне скажыце ў двух словах пра планы ТБМ на будучае.

— У наступным годзе мы сумесна з аддзелам культуры плануем правесці шэраг мерапрыемстваў да 110-й гадавіны з дня нараджэння нашых класікаў Я. Купалы і Я. Коласа (задача суполак — вечары, святы паэзіі, пастаноўкі). Магчыма стварэнне ў Лідзе органа ТБМ (такі выдаецца ўжо ў Баранавічах, Навагрудку, Маладзечне). Асабліва, калі ТБМ арганізуе малыя прадпрыемствы (якія, дарэчы, не абкладаюцца падаткам). Будзе з чаго фінансаваць не толькі орган, але і розныя нашы мерапрыемствы. Плануем таксама наладжваць кантакты з аналагічнымі суполкамі Польшчы, Англіі, ЗША, Канады... Але гэта, зразумела, пытанне часу, і не ўсё так проста.

Гутарыла С. КАЗЛОВА.

УСЕ МЫ З РЭК?

(З анамастычнай спадчыны Адама Ягоравіча Багдановіча)

У РУКАПІСНЫМ ФОНДЗЕ Літаратурнага музея М. Багдановіча ў Менску захоўваецца рукапіс ягонай кнігі «Язык земли» (Образование водо-речных имен и от них происходящих) *. На тытульным лісце прысвячэнне: «Алексею Максимовичу [Горькому] в знак старой дружбы». Гэта даследаванне аўтар лічыў галоўнай справай свайго жыцця. На жаль, манаграфія выйшла ў свет ажно ў 1966 годзе ў Яраслаўлі малым тыражом пры ўдзеле грамадскасці і энтузіястаў.

Усё жыццё Адама Ягоравіча цікавілі моўныя праблемы, у прыватнасці, шматвяковыя загадкі, звязаныя з паходжаннем уласных геаграфічных назваў (тапонімаў), уласных асабовых імёнаў (антрапонімаў) і агульных назваў этнічных груп, плямён, народаў (этнонімаў). Адам Ягоравіч сабраў агромністы матэрыял з тэрыторыі краін Еўропы, Азіі і Паўночнай Амерыкі і скрупулёзна даследаваў яго ў згаданай вышэй працы, якой прысвяціў усё сваё жыццё.

Манаграфія складаецца з дзвюх частак.

Першая частка «Образование и распространение водоречных имен» уключае 8 падраздзелаў: I. «Из истории вопроса»; II. «Анализ географической номенклатуры»; III. «Словарный материал для сравнения с именами рек»; IV. «Образование двойственных и комплексных речных имен»; V. «Некоторые частные проблемы в связи с «языком земли»; VI. «Разбор отдельных имен»; VII. «Распространение и группировка водоречных имен по типам»; VIII. «Основные выводы из таблиц и обзора двойственных имен».

Асноўны змест гэтай часткі зводзіцца да двух тэзісаў: 1) усе ўласныя назвы рэк першапачаткова былі агульнымі назвамі са значэннем «вада», «рака»; 2) агульныя назвы са значэннем «вада», «рака» станавіліся ўласнымі назвамі ў выніку змены насельнікаў, для якіх яны былі незразумелымі.

Сучасныя гідронімы ўяўляюцца нам толькі як уласныя назвы, бо мы не разумеем іх першапачатковага сэнсу. Для першабытнага ж чалавека яны — звычайныя агульныя словы. Сапраўды, для чаго было рыбаку, які сядзеў на пэўнай рэчцы, даваць ёй назву? Ён яе называў проста «рака» ці «вада». Другая справа, калі наведваліся іншапляменнікі, якія не валодалі мовай мясцовага насельніцтва. Для прышэльцаў мясцовая назва ракі-вады *ма* або *ва* была незразумелай, бо на іх мове рака-вада называлася інакш, напрыклад, *ра* або *ла*. Натуральна, што незразумелае слова яны паяснялі сваім, ставячы яго апошнім, і атрымліваліся з гэтых рознамоўных элементаў двухскладовыя назвы *ма-ра, ма-ла, ва-ра, ва-ла*... Калі прышэльцы ўспрымалі незразумелую агульную назву ракі-вады як уласную, то і ў такім разе яны дабаўлялі словы з сваёй мовы, каб падкрэсліць, што мясцовае *ма* ці *ва* — гэта «вада», «рака», а не што іншае. Для пакалення саміх прышэльцаў тут два словы, а для іх патомкаў — адно. Новае двухмоўнае слова замацоўвалася ў радзе пакаленняў і пры перамяшчэннях яго носьбітаў у чужыя землі само магло паясняць мясцовыя незразумелыя назвы «вады-ракі» (стар. 41—42). Працэс утварэння назваў такім шляхам аўтар называе працэсам нарашчэння (стар. 45). У больш позні перыяд, калі ішоў паскораны працэс імяўтварэння, агульныя словы і ўласныя імёны маглі ўтварацца шляхам дабаўлення новых элементаў да элементарнага, двайнога вытворнага ці комплекснага імені. Напрыклад, імя *Москва* магло ўтварыцца ў чатыры этапы *Мо-са-ка-ва*, у тры — *Мо-са-кава* і ў два — *Маса* ці *Моса* і *Кава* (сцягненае *Ква*, стар. 46).

Другая частка даследавання А. Я. Багдановіча прысвечана вывучэнню агульных і ўласных назваў, якія, на думку аўтара, паходзяць ад вода-рачных імён. Адсюль і агульная назва раздзела «Номенклатура, происходящая от речных имен». Унутры раздзела выдзяляецца некалькі падраздзелаў першай часткі работы: IX. «Имена племен и народов»; X. «Имена областей, городов и селений»; XI. «Имена фамильные и личные»; XII. «Имена мифологические»; XIII. «Влияние речной номенклатуры на имена предметные и обозначение отвлеченных понятий».

Аўтар вылучае аднаскладовыя (інакш «элементарные», «азбучные»), двух- і больш складовыя назвы рэк і азёр, утвораныя з гукавых комплексаў «зычны і галосны» ці з аднаго галоснага гука, выяўляе для іх агульнамоўныя адпаведнікі ў розных мовах і знаходзіць, што гэтыя адпаведнікі, як правіла, маюць значэнне «вада» ці «рака». Такім спосабам, на думку Адама Ягоравіча, утвораны назвы ракі і возера *Ва, Во*** былой Пскоўскай губерні (*ва* па-вацяцку, зыранску і пярмяцку «вада»); назва ракі ў Лапландыі *Ма* (*ма* па-тунгуску «вада»); возера *Су (Суо)* у *Карэліі* (*су* па-нагайску «рака») і г. д. Гідронімы *Ча, Чу, Ла, Ло, Лу, Лю, Да, Ра, Аа* і шмат іншых (стар. 2—3).

Аднаскладовыя гідронімы, што рассыпаны па ўсёй Еўропе і Сібіры, разглядаюцца як элементы, з якіх складаюцца другасныя двухскладовыя («второобразные») гідронімы з семантыкай «вада-вада» ці «вада»-«рака». Да ліку такіх адносяцца гідронімы: *Ма-ва, На-ва (Не-ва, Ні-ва), Ва-га, Ка-ма, Ла-да, Луга, Ла-ма, Ву-ла, Да-на (До-на, Ду-на), Ра-са (Ру-са), Па-ра, Са-на (Со-на); И-са, У-да, У-ла, У-па, У-за, Я-га, Ю-га, Ю-ла, Ку-я, Ла-я, Не-я, Ча-я, Су-я, Шу-я* (стар. 4).

> *Адам Ягоравіч Багдановіч, бацька нашага славутага паэта Максіма Багдановіча, быў буйным вучоным — этнографам, фалькларыстам і мовазнаўцам. Яго пяру належаць шматлікія навуковыя працы, якія, аднак, не ўсе вывучаны і апублікаваны.*

У дзевятым падраздзеле аўтар даводзіць, што назвы плямён і народаў паходзяць ад уласных назваў рэк і азёр, на якіх яны сяліліся. Гэта маглі быць як невялікія ватагі і групы насельнікаў, так і вялікія плямёны і цэлыя народы. Кіруючыся гэтымі прынцыпамі, А. Я. Багдановіч выводзіць этымалогіі назваў шэрагу славянскіх, германскіх, фінскіх, цюркскіх і іншых плямён, народаў і невялікіх этнічных груп. Вось некалькі з яго этымалогій.

Этнонім *Русь* выводзіцца з назвы ракі *Рось* (для Русі паўднёвай на Дняпры з палітычным цэнтрам у Кіеве), *Руса* — (для Русі паўночнай у ваколіцах возера Ільмень з палітычным цэнтрам у Ноўгарадзе) (стар. 173—179). Славяне атрымалі сваю назву ад рэк з пачатковым ці канцовым элементам *-слав*: *Сла-ве-чна*, прыток Прыпяці, *Слави-Гоща*, пр. Дзясны, *Ро-слава*, пр. Угры і г. д. (стар. 162); *древляне* — па рацэ *Древля* ў Радомскім павеце Валынскай губ. або *Дерева*, пр. Случы, якая працякае якраз у драўлянскай зямлі (стар. 166); *кривичи* — па рацэ *Крива* ў басейне Дняпра і вярхоўі Дзвіны, дзе па сведчанні летапісца сядзелі крывічы (стар. 168); *радимичи* — па рацэ *Радома*, пр. Віслы. Па ўказанні летапісца радзімічы прасоўваліся з захаду (з басейна ракі Віслы (па воднаму шляху Буг, Мухавец і басейн Прыпяці), таму аўтар звязвае ўзнікненне назвы гэтай этнічнай агульнасці імена з заходняй ракой (стар. 170). Аналагічным шляхам утварыліся этнонімы: *вятичи* — па рацэ *Ветвь (Ветва)*, якая працякае ў цэнтры зямлі Вяцічаў; *волыняне* — па рацэ *Волынь*, пр. Вецьмы, бас. Дзясны; *палабы* — па рацэ *Лаба* (сучасн. *Эльба*) (стар. 171); *варяги* — па рацэ *Варяга*, сучасн. *Варяжа*, якая ўпадае ў возера Ільмень, дзе і павінны былі сядзець варагі (стар. 180); *готы* — па Кабурскай рацэ *Гота* (стар. 186) і г. д.

Некаторыя этнонімы сваім паходжаннем абавязаны дзвюм назвам адной і той жа ракі або розных рэк. Напрыклад, *болгары* ад *Волга (назва ракі ў яе верхнім цячэнні) і Ра* (назва той жа ракі ў ніжнім цячэнні), якая ў кіргізаў вядома як *Волгара* або *Болгара; хорваты* — ад назваў рэк *Хара (Хора)* і *Вата*. Такое гібрыднае ўтварэнне магло з'явіцца, на думку аўтара, або пры ўмове перасялення пэўнага этнасу з Хары на Вату, або пры ўмове аб'яднання двух родаў ці орд (стар. 172).

Нягледзячы на тое, што тэрыторыя рассялення многіх этнічных аб'яднанняў не суадносіцца з тэрыторыямі, на якіх адзначаны назвы рэк, што маглі б служыць асновай для ўтварэння этнонімаў, аўтар паслядоўна прытрымліваецца думкі адгідранімічнага паходжання ўсіх без выключэння назваў этнічных аб'яднанняў.

У дзесятым падраздзеле аўтар спрабуе даказаць адгідранімічнае паходжанне многіх (пераважна вялікіх) гарадоў, нават у тых выпадках, калі ў наяўнасці бясспрэчна антрапанімічная аснова. Так назва горада *Менск* звязваецца з рэкамі *Мена*, пр. Дзясны або *Мина, Мяна*, пр. Плісы і Беразіны (стар. 217), этымалогія горада *Магілёў* выводзіцца з комплекснай назвы дзвюх рэк: *Мога* і *Лива*, адзначаных на Магілёўшчыне і ў іншых абласцях Беларусі (стар. 217) і г. д.

У адзінаццатым падраздзеле аўтар імкнецца паказаць, што «Язык земли» аказаў уплыў не толькі на паходжанне назваў плямён і народаў, але і на «родовые и прозвищные». Для аналізу прыцягваюцца найбольш старажытныя імёны і прозвішчы са старажытных актаў і радаслоўных кніг. Асабовыя ўласныя імёны і прозвішчы этымалагізуюцца па таму ж прынцыпу, што і разглядаваныя вышэй этнонімы і назвы пасяленняў. Аўтар лічыць, што найбольш наглядна сувязь асабовых уласных імён і прозвішчаў з рачнымі назвамі прасочваецца ў Беларусі, Літве і Польшчы. Прозвішча *Барсаба* зводзіцца да назваў рэк *Бара, Бора* і *Сабд* ў бас. Дняпра, *Груня* — да назвы ракі *Груня*, пр. Псла, Семі, *Любич* — да р. *Любича* ў бас. Сожа, *Рава* — да р. *Рава*, пр. Віслы і Беразіны, *Гомза* — да р. *Гомза* ў бас. Дняпра, *Тесля* — да р. *Тесля* ў бас. Сожа, *Сырвинт* — да р. *Сырвинта* ў бас. Нёмана (стар. 225—227) і г. д. Вытворныя ад рачных назваў лічацца і тыя прозвішчы, што ўтвораны ад назваў населеных пунктаў, якія ўзніклі на аснове гідронімаў: прозвішча *Московский* — г.*Москва* — р. *Москва; Пинский* — г. *Пинск* — р. *Пина; Свирский* — г/п *Свирь* — р. *Свирь* (стар. 224). Прозвішчы, утвораныя ад імён па бацьку і імён-мянушак, як указвае аўтар, у рабоце не закранаюцца (стар. 223).

З рачнымі назвамі звязваюцца і многія міфалагічныя імёны (XII). Імя *Дунай*, на думку аўтара, звязана з назвай ракі *Дунай, Добрыня* — з назвай р. *Добрынь* у сістэме Дняпра , *Святогор* — з назвай р. *Свят* і *Гораці, Горина, Горынь* (стар. 253—266) і г. д.

Уплывам рачной наменклатуры А. Я. Багдановіч тлумачыць і з'яўленне многіх агульных прадметных назваў і назваў з абстрактным значэннем (XIII), у прыватнасці, назвы тытулаў і саслоўяў. Напрыклад, слова *царь* — тое ж што і *сар*. Для параўнання прыводзіцца назва ракі *Сар-и-са*, пр. ніжняй Волгі і *Сари-су* ў сістэме Аральскага мора (стар. 280), *зайсаны* (родавыя старэйшыны ў буратаў) параўноўваецца з назвай воз. *Зайсан* паблізу Аральскага мора, слова *шаман* зводзіцца да назваў дзвюх рэк: *Ша* і *Маны* (стар. 282), *Ладо* (бажаство) звязваецца з рачной назвай *Ладо* (стар. 272) і інш.

Гэтым падраздзелам і заканчваецца кніга А. Я. Багдановіча «Язык земли». У канцы яе не даецца ні вывадаў, ні зместу, ні спісу выкарыстанай літаратуры.

* Рукапіс напісаны на рускай мове, у ім 316 вялікафарматных старонак шчыльнага машынапісу і 50 старонак-уставак, пранумараваных папярэдняй старонкай і літарамі а, б, в і г. д., з рознымі табліцамі і дапаўненнямі.

** Закурсіўленыя словы — аўтарскія.

Наш каментарый

Погляд Адама Ягоравіча на працэс фарміравання назваў водных аб'ектаў, плямён і асабовых імёнаў своеасаблівы і ў многім спрэчны. Але сама ідэя аўтара, безумоўна, заслугоўвае ўвагі. Дастаткова прыгадаць, што яшчэ ў пачатку XIX ст. адзін з першых рускіх славяназнаўцаў А. Х. Вастокаў (1781—1864) заўважыў, што ў многіх рачных назвах на тэрыторыі Расіі і за яе межамі зусім невыпадкова паўтараюцца асновы (напр. *д-н* з якой-небудзь галоснай) і канчаткі (*-га, -ма, -ба, -ва* і інш.). Гэтай з'яве ён прысвяціў спецыяльны артыкул «Задача любителям этимологии» (1812), у якім паспрабаваў даказаць, што на розных мовах такога тыпу асновы і канчаткі абазначалі ваду, раку, струмень. Паходжанне і сэнс загадкавых элементаў водных назваў цікавіць і многіх сучасных даследчыкаў. Сёння шырока вядома версія, паводле якой назвы буйных еўрапейскіх рэк *Дон, Дунай, Днепр, Днестр* маюць іранамоўны корань, які абазначае раку ці струмень. У сучаснай асецінскай мове дагэтуль захавалася слова *дон* у такім значэнні. Мяркуецца, што сэнс «вада», «рака», «возера» заключаны і ў радзе гідранімічных канчаткаў, такіх, як *-га, -ма, -жа, -са, -ча, -та, -ша* і інш., якія адзначаюцца і ў шэрагу беларускіх рачных назваў тыпу *Свіга, Волма, Вожа, Мажа, Дрыса, Пліса, Арэса, Лучоса, Вяча, Нача, Аута, Лоша, Шоша, Уша*. Адгідранімічнае паходжанне многіх назваў славянскіх (у тым ліку старажытнарускіх) плямён, якое так старанна абгрунтоўваў А. Я. Багдановіч, у наш час ужо знайшло амаль адзінадушнае прызнанне.

Цікавасць да геаграфічных аб'ектаў і іх назваў увесь час узрастае. Спасцігаючы іх сэнс, даследчыкі змогуць праліць святло на складаныя і супярэчлівыя пытанні паходжання і міграцыі народаў, зазірнуць у далёкае мінулае, аб якім маўчаць пісьмовыя крыніцы. Не трэба забываць, што ў гэтых творчых набытках ёсць доля і нашага земляка А. Я. Багдановіча, які нават за межамі Беларусі не парываў з ёй сувязей, самааддана працаваў на яе культуру і аўтарытэт.

В. ЛЕМЦЮГОВА.

Лемцюгова Валянціна Пятроўна (н. 19.XII.1935 г. у сяле Нова-Алакуль Ленінградскай вобласці). Беларускі мовавед, доктар філалагічных навук (1987), у Інстытуце мовы Беларускай АН загадвае аддзелам лексікалогіі і лексікаграфіі. Галоўныя напрамкі навуковай дзейнасці: пытанні сучаснай беларускай мовы і культуры мовы; лексікалогія, лексікаграфія, анамастыка (раздзел мовазнаўства, які вывучае ўласныя імёны); дыялекталогія; тэрміналогія. Аўтар і сааўтар значных навуковых прац, галоўныя з якіх: «Беларуская граматыка» ў 2-х тамах, 1985 (у сааўтарстве); «Беларуская айканімія», 1970; «Восточнославянская айконимия апеллятивного происхождения», 1983. Слоўнікі: «Украінска-беларускі слоўнік», 1980; у сааўтарстве: «Беларускі слоўнік грамадска-палітычнай тэрміналогіі», 1970, «Слоўнік беларускай мовы», 1987; «Слоўнік цяжкасцей беларускай мовы», 1987; «Кіраванне ў рускай і беларускай мовах», 1991. Удзельнічае ў выданні «Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа» і «Лексічнага атласа беларускай мовы». Пад яе кіраўніцтвам ствараюцца аднатомны «Руска-беларускі слоўнік» і «Слоўнік мовы «Нашай Нівы».

ГІМН РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Умовы і парадак правядзення конкурсу на стварэнне новага нацыянальнага гімна

1. У конкурсе могуць прымаць удзел члены творчых саюзаў рэспублікі, а таксама іншыя прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі.

2. Не абмяжоўваць умовамі конкурсу жанравыя і музычна-стылістычныя накірункі будучага гімна. Асноўным патрабаваннем да твора павінна заставацца яго высокая мастацкая якасць: новы гімн павінен з годнасцю прадстаўляць нашу незалежную рэспубліку, яе народ.

3. Правесці конкурс да 1 студзеня 1992 года ў два этапы.

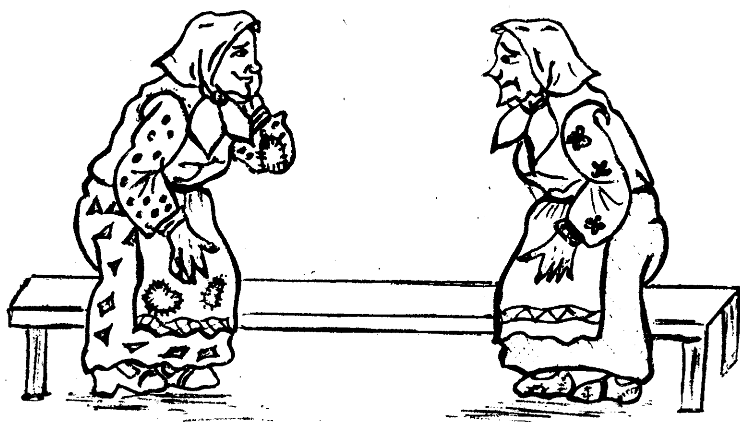
Завяршыць 1 этап 1 снежня 1991 года. Да гэтага тэрміну ўдзельнікі конкурсу павінны прадставіць у Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь музыку (у выглядзе клавіра для хору з суправаджэннем) і тэкст (надрукаваны ў трох экземплярах) як створаныя сумесна кампазітарам і паэтам, так і паасобку. Кампазітары могуць карыстацца як тэкстамі сучасных аўтараў, так і літаратурнай спадчынай ранейшых часоў. Да прадстаўленых твораў, якія павінны мець дэвізы, дадаюцца канверты, у якіх знаходзяцца каардынаты творцаў: імя, прозвішча, адрас, месца працы.

Пасля адборачнага туру лепшыя літаратурныя і музычныя творы будуць набыты МК Рэспублікі Беларусь. На музычныя творы будзе зроблены дзяржзаказ з мэтай стварэння аркестравай партытуры для сімфанічнага і духавога аркестраў.

Другі тур завяршыць 1 студзеня 1992 года. Па выніках другога туру будуць выкананы творы выканаўчымі калектывамі рэспублікі перад журы, у якое ўвойдуць прадстаўнікі творчых саюзаў, Дзяржтэлерадыё, вучоныя, выканаўцы.

І смех і грэх

ДЫЯЛОГІ НА ВЯСКОВАЙ ЛАЎЦЫ

— Гаварылі бабы, што Хведарава Ніна кінула мужыка і ў горад к дачцэ падалася.

— Як яна і так столькі гадоў мучылася? Не чалавека мела, а ізверга некага! Казала, набярэцца, як жаба твані, сшалее і з калом на яе: «Лезь, паскуда, пад стол і гаўкай!» Дык, паверыце, лезе бедалага са страху і гаўкае. А ён — калом па спіне: «Ты на каго, сука, брэшаш? Сваіх не пазнаеш?!»

— Не на тую напаў! Хоць розум ад водкі — кароткі, але я яму падтачыла б!..

* * *

— Нешта ты, Яніна, форс згубіла. Апусцілася саўсім, стапталася без пары. А некалі, бывала, як выйдзеш на сяло — бабы сваіх мужыкоў пад спадніцы хавалі.

— Смяяўся лысы з плешывага... Паглядзі, сава, якава сама!

* * *

— Мо чула, Маня, на каго вывучыўся Радзівонішын сын?

— Казала: некім малаведам у інстытуце робіць.

— Вой, першы раз чую такую прахвесію. Мусіць, дужа важная: кандзібоберам ходзіць, зямлі пад сабою не бачыць.

— А пусты колас заўсёды ўгору глядзіць.

* * *

— Каб вы, цётачка, ведалі, як мяне свякроў даймае! Без агню спячэ. І тое не так, і гэта не гэтак. Дочкамі сваімі ў вочы пора. І сына настрапаліла: арол — курыцы не пара.

Не магу больш, сыду з хаты куды вочы глядзяць!

— Цярпі, дзіцятка! Учарашняга дня не вернеш. Такая бабская доля. Хоць горка рэдзька, ды ядуць, дрэнна замужам, ды ідуць. А потым, вядомае дзела: кукушка — не птушка, нявестка — не дачушка.

* * *

— Па радзіву ўсё трубяць, што цэны адпусцяць. А я во не саабражаю, як яно будзе...

— Яна не саабражае! А ты помніш, што ўрабілася з тваімі гусьмі, як Анця адпусціла пагуляць свайго сабаку з ланцуга? Во-во... Толькі пух і пер'е ляцелі! Дык тое, міленькая, і з намі будзе. Гольцамі, як твой гусак, застанемся.

* * *

— Аж сэрца сціскае, як целявізер гляджу. Такое ўсюды ўсчалося: бяда бяду паганяе. Страляюць, нішчаць, добрых людцаў бежанцамі па свету пусцілі... Калі толькі гэтае гора адкоціцца?

— Запаліў чорт балота, ды некаму гасіць.

Учула
Любоў ЛАМЕКА.

Пытайцеся — адказваем

Падкажыце, калі ласка, як стварыюцца маладзёжныя суполкі ТБМ імя Ф. Скарыны?

Ігар МАЦКО,
г. Мар'іна Горка.

Адказ на гэтае пытанне дае Статут ТБМ імя Ф. Скарыны. У пятым яго раздзеле — пра стварэнне суполак, у тым ліку і маладзёжных. А ў раздзеле «Юнацкія секцыі ТБМ» — пра характар дзейнасці маладзёжных суполак.

V. АСЯРОДКІ ТАВАРЫСТВА

1. Аснова Таварыства — суполкі (тры і больш чалавек), імі могуць быць грамадскія аб'яднанні, клубы, гурткі і г. д. у працоўных калектывах, навучальных установах, грамадскіх і рэлігійных арганізацыях і г. д.

Змест і формы дзейнасці суполкі вызначае агульны сход.

Суполкі аб'ядноўваюцца ў раённыя (гарадскія) арганізацыі, якія на раённых (гарадскіх) сходах выбіраюць Раду і вырашаюць іншыя пытанні дзейнасці ТБМ у сваім рэгіёне. Рада мае права прымаць рашэнні пры наяўнасці не менш паловы яе складу.

Суполка і рэгіянальны орган Таварыства можа мець уласную назву і рахунак у банку. Суполка і рэгіянальны орган ТБМ арганізоўвае сваю дзейнасць у адпаведнасці са Статутам Таварыства.

2. Рэгіянальныя арганізацыі рэгіструюцца і каардынуюць сваю дзейнасць праз рэспубліканскія кіраўнічыя органы Таварыства.

Калі дзейнасць калектыўнай сябрыны не адпавядае Статуту Таварыства, Рада мае права скасаваць яе сяброўства ў Таварыстве.

ЮНАЦКІЯ СЕКЦЫІ ТБМ

Юнацкія секцыі ТБМ (суполкі) бяруць удзел:

— у алімпіядах і конкурсах па беларускай мове і літаратуры;

— лекторыях, курсах і іншых формах асветніцкай дзейнасці і самаадукацыі;

— у гуртках і аб'яднаннях пры бібліятэках, клубах, музеях, пазашкольных дзіцячых установах, рэдакцыях газет і часопісаў і спрыяюць іх пераходу на беларускую мову;

— у краязнаўчым руху;

— у ахове і вывучэнні, рэстаўрацыйных работах на аб'ектах помнікаў гісторыі і культуры;

— у збіранні, вывучэнні і прапагандзе фальклору;

— у складанні фразеалагічных, тапанімічных, тэрміналагічных, дыялектных і іншых слоўнікаў, геаграфічных даведнікаў і паказальнікаў, картаў на беларускай мове, збіранні ўсіх моўных скарбаў;

— у вывучэнні і прапагандзе народных звычаяў, святаў, абрадаў;

— у музейна-этнаграфічным руху (збіранне экспанатаў, складанне картатэк, выстаў і г. д.);

— у мастацкай самадзейнасці;

— у экалагічных і прыродазнаўчых клубах;

— у прапагандзе беларускага друкаванага слова;

— у арганізацыйнай працы па адкрыцці беларускіх класаў, школ, груп;

— у шэфскай працы над беларускімі класамі, групамі ў школах і дзіцячых садах;

— у працы пастаянных камісій Таварыства, а таксама ў іншай дзейнасці, прадугледжанай Статутам ТБМ.

НА ЗДЫМКУ: удзельнікі дзіцячага фальклорнага калектыву «Пацеркі» Талачынскага раёна рыхтуюцца да выступлення.

Фота
А. ЦЕРЛЮКЕВІЧА.

Калектыў рэдакцыі газеты «Наша слова» і Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны выказваюць глыбокае спачуванне рэдактару газеты Эрнэсту Васільевічу ЯЛУГІНУ ў сувязі з вялікім горам, што напаткала яго,— смерцю ЖОНКІ.

Лякарня чараўніцы Потахі

Спасылка ад перакладчыка. З кнігі М. А. і І. М. Насаляў «Лекавыя расліны і спосабы іх прымянення ў народзе» мы даём толькі самыя асноўныя звесткі, не маючы магчымасці пазнаёміць чытачоў з усім багаццем народных спосабаў лячэння травамі. Думаецца, пры той беднасці друкаванай прадукцыі на беларускай мове (выдадзена ўсяго толькі адна кніга) па гэтай тэматыцы і наша публікацыя будзе карыснай.

Яшчэ больш бедныя нашы звесткі пра замовы, шэпты чараўніц. Спальванне на вогнішчы за сувязь са злымі духамі ў старажытнасці і турэмнае зняволенне за знахарства ў савецкі час — вось лёс бедных вясковых жанчын, што імкнуліся дапамагчы хворым і знямоглым.

Вядома, аб публікацыі ў друку тэкстаў замоў гэтых чараўніц не магло быць і гаворкі. Урыўкі іх, прыведзеныя намі, узяты толькі з дарэвалюцыйных выданняў.

Наўрад ці трэба папярэджваць аб іх больш этнаграфічнай, чым практычнай каштоўнасці. Згодзімся з шаптухамі: рассакрэчаныя, іх замовы губляюць усялякую сілу. Хоць сакрэт у іх слоў, відаць, дваіны, а то і трайны. Бо чаму мы «адкрытым тэкстам» гаворым адзін аднаму «Добры дзень!», «Будзьце здаровы!», «Шчалівага шляху!» і не дапускаем думкі, каб нехта выказаў іншае пажаданне? Пэўна ж, верым у сэнс добрых слоў...

А што сказаць пра ўрачыстыя тосты, якімі абменьваюцца як у самых «вярхах», на ўрадавых прыёмах, так і ў «нізах», у самых апошніх «забягалаўках» ці ў пад'ездах дамоў? І гэта пры ўсім нашым нявер'і ў знахарства і чараўніц. Праўда, і тут ёсць супярэчнасць: здавалася б, самымі здаровымі павінны быць тыя, хто выслухаў найбольш добрых пажаданняў. У жыцці ж бывае часта інакш... Што ж, сакрэтаў з чараўніцтвам яшчэ нямала...

Можна спаслацца і на іншыя прыклады. На тое, як многія прыстукваюць рукой па дрэву, каб не спраўдзілася дрэнная меркаванне, як прыгаворваюць у пэўных выпадках «не пра нас будзь сказана», як плююць тры разы пры гэтым. Ці рабілі б так людзі, калі б не верылі ў схаваную сілу слова?

Так што пры ўсім нашым практыцызме і веры выключна ў лекавыя якасці траў наўрад ці варта пры гэтым поўнасцю грэбаваць ведамі шаптух, ад назвы якіх, як кажуць, пайшло і само слова «ўрач».

Размова не пра абарону веры ў прымхі. Лячэнне травамі таксама яшчэ нядаўна афіцыйна лічылася знахарствам. Размова пра тое, што відавочна ўсім, што ніхто не можа адмаўляць.

А. СІЛЯНКОЎ.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ
Рэдактар Эрнэст Ялугін.
Сябры калегіі: Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Ніл Гілевіч, Уладзімір Дамашэвіч, Алесь Камароўскі, Анатоль Клышка, Алег Куліцкі, Уладзімір Ламека, Уладзімір Содаль, Алесь Траяноўскі, Генадзь Тумаш, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун, Міхась Шавыркін.
Адказны сакратар Анатоль Сілянкоў.

Наш адрас: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13.
Тэлефон рэдакцыі: 33-17-83.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара неабавязкова можа адпавядаць меркаванню рэдакцыі.
Рукапісы рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.
МВПА імя Якуба Коласа.
Мінская паліграфічная фабрыка «Чырвоная Зорка».
Наклад 5.058 паасобнікі. Зак. 2468. індэкс 74975.

© Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2012